

Življenje in idejni svet Cirila Žebota

Ekonomist dr. Ciril Žebot (1914–1989) je pomembna osebnost slovenske zgodovine. Bil je mislec širokih obzorij in domoljub, večji del življenja je preživel kot politični izseljenec v Združenih državah Amerike, kjer je bil profesor na uglednih univerzitetnih središčih. Na podlagi njegovih dolgoletnih prizadevanj za samostojno Slovenijo ga je mogoče uvrstiti med utemeljitelje slovenske državnosti. Žebot je že pred drugo svetovno vojno in še bolj med njo, ko se je moral odločati pod pritiskom najrazličnejših preizkušenj in napetosti, avantgardno snoval ozemeljsko zedinjeno in po družbeni ureditvi demokratično slovensko državo. Uresničitve svojih sanj ni dočakal, saj je umrl dve leti pred razglasitvijo samostojne Republike Slovenije.

Ciril Žebot se je rodil 8. aprila leta 1914 v Mariboru. Njegov oče Franjo Žebot je bil znani časnikar in politik v predvojni Jugoslaviji. Nemci so ga zaradi političnega delovanja takoj po okupaciji aretirali in odpeljali v Dachau. V tamkajšnjem ujetništvu je po vnovični aretaciji leta 1945 naposled umrl. Ciril Žebot je ljubezen do slovenskega naroda in klic k pogumnemu zavzemanju za njegov razcvet podedoval od svojega očeta. Osnovno šolo in klasično gimnazijo (1932) je opravil v rodnem Mariboru. Po končani maturi se je vpisal na Pravno fakulteto Univerze v Ljubljani, kjer je štiri leta pozneje diplomiral (1936), eno leto zatem pa dosegel še doktorski naslov (1937). Že v srednješolskih in študentskih letih je dejavno sooblikoval družbenopolitična društva, ki so se v desetletju pred drugo svetovno vojno zavzemala za intelektualno formacijo slovenske mladine v duhu katoliškega etosa. Bil je član Slovenske dijaške zveze, ki je združevala katoliško misleče dijake, sodeloval je v dijaškem Orlu, kot študent v Ljubljani pa se je srečal s prof. dr. Lambertom Ehrlichom, teologom in duhovnikom, ki je imel na Žebotovo osebnostno in idejno oblikovanje največji vpliv. Prav Ehrlich je bil duhovni voditelj Dijaške zveze in ustanovitelj akademskega kluba Straža. Ta je bil formalno del Slovenske ljudske stranke in se je imenoval po glasilu *Straža v viharju*, kjer je v uredniškem odboru sodeloval tudi Žebot. Skupna značilnost omenjenih društev je bilo odklanjanje tako komunističnih kakor tudi fašističnih idej v družbeni ureditvi, saj se je vpliv obeh ideologij v predvojnih letih na različne načine nevarno širil v slovenski prostor. Ehrlich, ki je okrog sebe

zbiral podobno misleče študente in skrbel za njihovo duhovno zorenje, je v želji po utrjevanju katoliške podobe ljubljanske univerze bolj sposobne posameznike spodbujal k političnemu delovanju. Tako se je tudi nadarjeni Žebot podal na študij v Milan in Pariz, da bi tam s katoliškega vidika preučeval korporativizem. Kot vidni član »stražarjev« je bil odločen nasprotnik protikrščanskih ideologij, zlasti naraščajočega komunizma, zato se je z dodatnim izobraževanjem pripravljaj na idejno-politični spopad z njim.

Žebot se je v skladu s prizadevanji Straže za vzgojo dobrih katoličanov, ki bodo zasedli pomembne položaje v družbi in ponesli katoliške vrednote v javni prostor, jeseni 1939 sprva zaposlil na Delavski zbornici v Ljubljani, leto zatem pa je postal uradnik Narodne banke v Ljubljani. Marca 1941 je bil tik pred nemškim napadom na Jugoslavijo izvoljen za privatnega docenta gospodarskih ved na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. V študijskem letu 1941/1942 je izvajal predavanja o gospodarskih sistemih in z Ehrlichom sestavljal poročila o razmerah v okupirani Sloveniji ter načrtoval njeno povojno zedinjenje in gospodarsko obnovo. V času okupacije je ob sodelovanju anonimnih članov Straže ilegalno napisal knjigo *Narod sredi Evrope* (1942), ki je bila prva podrobna politološka študija o suvereni slovenski državi zunaj jugoslovanskega okvira. Po umoru Ehrlichega (1942), ki ga je izvršila Varnostno-obveščevalna služba (VOS) Osvobodilne fronte slovenskega naroda pod vodstvom Komunistične partije Slovenije, je Žebot na različne načine nadaljeval delo za povojno obnovo Slovenije v smeri politične suverenosti in jasne krščanske istovetnosti. Po letu 1943 je bil nekaj časa neformalni in operativni voditelj »stražarjev«, s katerimi je bil v zvestobi Ehrlichovemu idealu zavezan dvema temeljnima političnima izhodiščema: težnji po samostojni slovenski državi zunaj Jugoslavije in izrazitemu protikomunizmu. »Stražarji« so v uresničevanju svojih ciljev naposled prišli celo v nasprotje s stališči SLS, ki se je zavzemala za zedinjeno Slovenijo v okviru Jugoslavije.

Žebot je bil v domovini zaradi protikomunistične države ves čas pod nadzorom VOS-a, ki ga je hotel likvidirati že skupaj z Ehrlichom, a je pri atentatu prišlo do pomote in so napadalci namesto Žebota ubili drugega študenta, ki je slučajno spremljal umorjenega profesorja. Na drugi strani je Žebota zaradi njegovega protinacističnega prepričanja, ki ga je enodušno s svojim očetom Franjom, poslancem SLS, kazal že pred vojno, preganjal tudi nemški Gestapo. Po kapitulaciji Italije je zaradi pritiskov tajnih partizanskih in nemških policijskih organizacij moral zapustiti domovino in se umakniti v Rim. V Slovenijo se je nato vrnil le še enkrat v življenju, ko je leta 1968 preživel nekaj dni v Ljubljani. Preganjalci so mu preko tajnih zvez

sledili tudi po odhodu v Rim, zato je zatočišče našel v nevtralnem Vatikanu, kjer so ga sprejeli in mu pomagali nekateri slovenski duhovniki, ki so podpirali stražarsko gibanje, zlasti vplivni jezuit Anton Prešeren (1883–1965). Žebot je med bivanjem zunaj domovine, kjer je spoznal mnogo pomembnih tujih diplomatov in duhovnikov, videl ugodno priložnost za nadaljnje uveljavljanje Ehrlichove ideje o usodi Slovenije po koncu vojne. Med letoma 1944 in 1947 je bil med drugim tajnik organizacije Intermarium [Medmorje] ali Srednjeevropski zvezni klub, ki so ga ustanovili Poljaki in naj bi v povojni razdelitvi povezal srednjeevropske narode na območju med Sovjetsko zvezo in Nemčijo, od Baltika do Jadrana in od Egejskega do Črnega morja, ki bi bili združeni pod sovjetskim pokroviteljstvom. Šlo je za idejo povezovanja proti nemški nadvladi, ki je bila predvsem znamenje poljske stiske. Čeprav se zamisel ni uresničila in tudi Žebot ni zares verjel vanjo, pomeni ideja o povezovanju (srednje)evropskih narodov pravzaprav predhodnico poznejši demokratični Evropski uniji. Žebot si je v rimskem obdobju prizadeval predvsem za neodvisno Slovenijo. Zaveznikom je skupaj z nekdanjim jugoslovanskim ministrom dr. Miho Krekom želel predstaviti notranje politične napetosti v Sloveniji. V zadnjem letu vojne sta si prizadevala, da bi zavezniki zasedli slovensko ozemlje, ki je bilo pod nemško okupacijo in obenem postajalo plen načrtovane komunistične revolucije. Njuno sodelovanje se je končalo, ko je Žebot po koncu vojne v Rimu marca 1946 ustanovil Akcijski odbor za zedinjeno in suvereno slovensko državo. Krek si je kot politični predstavnik predvojne Jugoslavije in voditelj Narodnega odbora prihodnost slovenske države predstavljal v okviru federativne kraljevine Jugoslavije, Žebotov Akcijski odbor pa je bil ustanovljen kot vseslovensko gibanje za uresničenje temeljnih slovenskih narodno-političnih točk, ki naj bi bile skupne vsem Slovencem, razen komunistom, in sicer v zahtevi po samostojni in neodvisni Sloveniji. Šlo je za poskus povezovanja Slovencev proti revolucionarnim silam v domovini, vendar organizacija ni dosegla svojega namena, saj je pariška mirovna konferenca oktobra istega leta priznala Titovo Jugoslavijo in zaprla možnosti za nastanek samostojne, demokratične in zedinjene Slovenije.

Žebot se je avgusta leta 1947 preselil v Združene države Amerike, kjer je nastopil službo predavatelja na katoliški univerzi Duquesne v mestu Pittsburgh v zvezni državi Pensilvanija, ki jo vodijo redovniki Družbe sv. Duha. Pri zaposlitvi in izdaji vizuma mu je pomagal frančiškan Kazimir Zakrajšek (1878–1958), dolgoletni izseljenski duhovnik. Žebot je v Pittsburghu ostal do leta 1958. Dve leti je deloval kot izredni profesor za gospodarske vede, nato je postal redni profesor in predstojnik gospodarskega oddelka. Tudi v tem obdobju je jugoslovanska obveščevalna služba natančno sledila Žebotovemu delovanju zaradi strahu pred njegovim

političnim vplivom v emigraciji. Žebot se je po enajstih letih preselil na ugledno jezuitsko univerzo Georgetown v Washingtonu D. C., kjer je bil redni profesor primerjalnih gospodarskih ved. V Kanadi in ZDA je organiziral Gibanje za samostojno slovensko državo. Njegov položaj v družbi in nekatera poznanstva so mu omogočala, da je ameriški javni prostor seznanjal s političnim stanjem v Jugoslaviji in poskušal od zunaj vplivati na dogajanje doma. V raznih publicističnih objavah je poudarjal, da ima Jugoslavija totalitaren režim in da razen izpovedovanja vere v katoliški Cerkvi ni nobene organizacije, ki ne bi bila pod nadzorom komunistične partije. Posredno je bil kritičen tudi do Kennedyjeve vlade, ker je po eni strani sodelovala s Titom in ga leta 1963 povabila na državniški obisk, na drugi strani pa načelno obsojala totalitarne režime v Vietnamu, Južni Ameriki in Afriki. V imenu Gibanja za svobodno Slovenijo je tedaj celo poslal pismo predsedniku Kennedyju, v katerem je nasprotoval odločitvi vlade in predstavil vlogo Slovenije v jugoslovanski državi. Zavzel se je za Slovenijo kot najrazvitejšo enoto v Jugoslaviji, ki ne bi smela biti njen sestavni del, ampak samostojna država. Žebot je pisma iz Amerike pošiljal tudi visokim predstavnikom oblasti v Sloveniji. Leta 1972 je pisal predsedniku Izvršnega sveta Skupščine Socialistične republike Slovenije (oziroma predsedniku slovenske vlade) Stanetu Kavčiču, predsedniku skupščine Sergeju Kraigherju in predsedniku ustavnega sodišča Vladimirju Krivcu, večjim časopisnim hišam pa je poslal tudi izrezke svojih ameriških člankov, v katerih je opozarjal na totalitarni sistem v Jugoslaviji. Še junija 1987 je na srečanju mednarodne organizacije Freedom House v New Yorku zagovarjal potrebo po neodvisni in zedinjeni Sloveniji, v katero naj bi bili vključeni tudi zamejski Slovenci.

Vrhunec Žebotovega narodnega delovanja pomenijo njegova knjižna dela, v katerih je celostno in utemeljeno predstavil svoje ideje za slovensko samostojnost. Potrebno je omeniti delo *Slovenija včeraj, danes in jutri*, ki ga je izdal leta 1967 ob petindvajsetletnici Ehrlichove smrti. Drugi del je izšel dve leti pozneje. V knjigi je sistematično predstavil zgodovino razvoja komunističnega režima v Jugoslaviji, od časa Osvobodilne fronte do utrjevanja režima v povojnih letih. Posebej je izpostavil problematiko omejevanja vere in delovanja Cerkve. Obenem je ugotavljal, da se je delovanje partijske oblasti v primerjavi z začetnim stalinističnem obdobjem v poznejših letih nekoliko izboljšalo, a so temeljne značilnosti režima, kot so uradna marksistična ideologija, ekskluzivna komunistična partija in podržavljena lastnina, ostale nespremenjene. Knjiga je bila v domovini prepovedana, kar je še v osemdesetih letih veljalo za praktično vsa Žebotova dela. Žebot se je upokojil leta 1979, a je na univerzi Georgetown predaval še do leta 1985. V zadnjem obdobju življenja je napisal pomembno monografijo *Neminljiva Slovenija*, ki je izšla leta 1988. V knjigi se je posvetil slovenski zgodovini od leta

1918 do konca osemdesetih let in predstavil svoj pogled na to obdobje. Posvetil jo je očetu Franju Žebotu, dr. Ehrlichu in politiku Slovenske ljudske stranke dr. Antonu Korošču. Ciril Žebot je umrl 9. januarja 1989 v Washingtonu D. C.

Dr. Žebota uvrščamo med najvidnejše predstavnike slovenske poveljne politične emigracije. Zanj je značilno, da si je vse življenje odločno in dejavno prizadeval za uresničitev samostojne slovenske države. Kot politični snovalec je bil v svojih idejnih izhodiščih predvsem velik nasprotnik komunizma, ideološko-političnega sistema, ki je v temeljih opredeljeval značaj poveljne družbene ureditve v Jugoslaviji. Kot politični mislec se je oblikoval v stražarskem gibanju pod duhovnim vodstvom svojega mentorja dr. Lamberta Ehrliche. Žebot je eden od očetov samostojne slovenske države, nadvse pomemben, a prezrt mislec v slovenski zgodovini, ki se je zavzemal za samostojno Slovenijo, utrjeno v njenih krščanskih koreninah. Prav zato želi projekt digitalizacije izbranega gradiva iz arhiva *Studia slovenica* širši javnosti približati tudi delo in lik tega velikega Slovenca.